

A pócsi Szűzanya kegyképének másolatai

Ha egy kegykép különböző korokban készített másolatait vizsgáljuk, tudomásul kell vennünk, hogy elődeink nem annyira rigorózusan ítélték meg egy-egy másolat hitelességét, mint mi, a modern kor sokszorosítási technikájához szokott szemlélők. Az apró részletek helyett a képnek inkább összhatásában kellett emlékeztetnie mintájára, ami a kép az ábrázolt alakok gesztusaiból, vagy néhány más, sajátosan egyedi részletéből állt össze. A pócsi kegykép esetében saját jegynek tekinthető, hogy az Istenszülő ikonok ún. *hodigitria* csoportjába tartozik – ezt minden egyes másolat követi is –, ezen belül is egy olyan ritka változatot képvisel, amelyen a gyermek Jézus virágot tart a kezében.¹ Mégis leginkább „naiv” művészeti jegyeiről, valamint a mellékesnek tűnő kiegészítő elemekről (a domborított díszekről, a keret angyalairól stb.) ismerjük föl, noha egyes másolók gyakran érezték magukat följogosítva, hogy a kép esztétikumát „javítsák”, gyakran az adott kor művészeti irányzatainak megfelelően realistábbá téve a nyugati szemlélő számára művészeti szempontból túlzottan egyszerűnek tűnő kegyképet (ez más ikon-kegyképek esetében is igaz). Azt is el kell ismernünk, hogy a másolóknak nem mindig volt könnyű dolga, hiszen nagyon kevesen láthatták teljes valójában a kegyképet, mivel a fogadalmi ajándékok, ruhák, ékszerek a figurák arca és keze kivételével teljesen elfődték, ami természetesen a hívek viszonyítási képességeit is korlátozta. A korai másolatokat szinte biztosan a Bécsbe került eredeti alapján készítették. Nem tudjuk, hogy a második pócsi kegyképről hogyan tudtak másolatot készíteni, mivel már a 18. században fémborítással és egyéb díszítményekkel látták el, ezért csak a ráhelyezett ékítményeket is bemutató darabokról állíthatjuk biztosan, hogy róla készültek, a többi esetében a bécsit ábrázoló számos metszet is fontos előképnek számíthatott.²

¹ Az ún. *veneckaja* típushoz tartozik. PUSKÁS, B., „A Pócsi Mária és a Kárpát-vidéki Istenszülő kegyképek”, in *Máriapócs 1696 - Nyíregyháza 1996. Történelmi konferencia a máriapócsi Istenszülő-ikon első könnyezésének 300. évfordulójára, 1996. november 4-6.*, Nyíregyháza 1996, 102-107.

² Nem véletlen, hogy a kegyképek történetét földolgozó „Uriel áldozár” a 20. század elején így ír: még a bécsi képről számos másolat készült, „addig a mária-pócsi csodatevő szent képről van néhány metszet, de nincs egyetlen hű másolat sem”. URIEL ÁLDOZÁR, „Kincseink”, in *Görög Katolikus Szemle* 7 (1906) 170; URIEL ÁLDOZÁR (Szilvay Iván), *Kincseink, vagyis az első*

Az első pócsi kegykép egyik korai másolata a jelenlegi pócsi kegykép is, melyet viszont egy fontos mozzanat messze kiemel a többi közül és az elsővel egyenrangúvá tesz: Könnyezett, nem is csak egyszer. Készítésének ideje és helye, Pócsra kerülésének körülményei még ma sem egészen tisztázottak.³ Az első képről készült többi korai másolat viszonylag jól ismert és földolgozott, különösen az észak-magyarországi példák,⁴ de foglalkoztak már a német, osztrák, olasz területeken fellelhető darabokkal is.⁵ Elsőként három, az eddigi összeállításokban nem szereplő külföldi másolatra hívom fel a figyelmet, melyek közül az első elnevezése, a másik kettő pedig műfaja miatt tarthat számot érdeklődésünkre.

A Trevisohoz közeli Maserada nevű faluban egy kis kápolnában őrzik a *Madonna delle Vittorie* címmel illetett kegyképet, amely a pócsi ikon egy korai másolata.⁶ Az ikont a később velencei dogévé is választott Carlo Ruzzini nemes szerezte be Bécsben, ahol a császári udvarban velencei követként tevékenykedett, többször képviselve állama érdekeit a törökökkel folytatott béketryárgyalásokon is (Karlóca 1699, Pozsarevác 1718.). A tulajdonába került másolatot az 1716-ban kezdett és öt év múlva felszentelt, maseradai birtokán álló kápolnában helyezte nyilvános tiszteletre, ekkortól a Győzelmes Nagyasszony címmel illetve,

mária-pócsi, mikolai, második mária-pócsi, pélfalvai és klokocsói csodatevő szent képek leírása, Ungvár 1907, 104. (A kézirat nagy része 1906 januárjától 1907 májusáig megjelent folytatásban a Görög Katolikus Szemle hasábjain). (Egyébként Bécsből sem sikerült az ottani képről fényképet kérnie, mert az illetékes egyházi hatóságok válasza sem méltatták. *Uo.*, 72; URIEL, *op. cit.*, 43.) Így az általa közölt, eléggé homályos fotót, amelyen a kép háttere ki van takarva, de öltözet nélküli, egyetlen hű másolatnak jelenti ki. *Görög Katolikus Szemle* 7 (1906) 176; URIEL, *op. cit.*, 111.) Az első színes, öltözet nélküli, publikált fénykép a második pócsi kegyképről: *Görög Katolikus Szemle*, 8 (2005) 8-9.

³ A császárné már 1697-ben küldött egy másolatot Pócsra: PUSKÁS, B., „A máriapócsi kegytemplom és bazilita kolostor”, in *Művészettörténeti Értesítő* 44 (1995) 169-191. De az egri püspök 1715. jan. 8-án kelt levelében azt állítja, hogy ő csak nyolc éve (1707-ben) gondoskodott arról, hogy a pócsiak is kapjanak másolatot, de mivel annak sem túl nagy a tisztelete, Kállóba is küldene egy másolatot, hogy inkább az fejlődhessen kegyhellyé. Ebben talán halála akadályozta meg (márc. 3.), Pócsot pedig a második könnyezés ugyanazon évben (aug. 1-2. 5.) igazán nagy kegyhellyé tette. A levelet egy 1777-es kassai kiadványból idézi: *Görög Katolikus Szemle* 7 (1906) 176; URIEL, *op. cit.*, 109-110.

⁴ Kassa (Košice SK), Kisfalú, Eger (1699). A rájuk vonatkozó adatok összefoglalása: PUSKÁS, „A máriapócsi kegytemplom és bazilita kolostor”, 169. Az esztergomi Bakócz kápolnában található későbbi másolat történetéhez újabb adalékok: Puskás Bernadett „A Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye művészete (16-19. század)” című PhD értekezésének vitája, in *Művészettörténeti Értesítő* 48 (1999) 222-223.

⁵ IVANCSÓ, I. – IMFELD, K., *Das Gnadenbild von Máriapócs*, Wien 1996, 73-86. (Magyarul: „A máriapócsi könnyező kegykép másolatainak elterjedése”, in *Görög Katolikus Szemle kalendárium* 2005, Nyíregyháza 2004, 31-46. Foglalkozik néhány magyarországi másolattal is (Eger, Esztergom stb.).

⁶ A kegykép történetét földolgoztam: TERDIK, SZ., „»Madonna delle Vittorie« – A pócsi Mária-ikon bécsi kultuszának hatásai Venetóban”, (Studia Ignatiana I.), in Keller, M. – Terdik, Sz. (szerk.), *Korok, világhépek, egyházak*, Budapest 2001, 137-143.

ami a pócsi kép török háborúkban megmutatkozó hatékonyságára utal. Végre-
deletében viszont (1716) még *Madonna di Kallonak* nevezte a kegyképet. Véle-
ményem szerint, ahogy ezt máshol már részletesebben kifejtettem,⁷ ez a név-
használat az első kegykép Bécsbe kerülésének kevésbé ismert előzményeire utal.
Más forrásokból is kitűnik, hogy a képet nem csupán a császárvárosba történő
szállítása miatt hozták Kállóba mint első állomáshelyre, hanem ettől függetlenül
már korábban idekerülhetett a latin egyházi hatóságoknak köszönhetően, akik
Kállót szerették volna kegyhellyé tenni a kis létszámú latin közösség megerősí-
tésére. A Bécsbe szállítás parancsa itt érhetette a képet, s így Kálló neve a helyi
ügyekben kevésbé járatos velencei követ számára mintegy származási helyként
tűnhetett föl. A kis venetói kápolna képe egyébként mai napig eleven tisztelet-
nek örvend,⁸ az első világháború után még meg is koronázták, éppen az osztrák-
magyar hadsereg felett aratott győzelemért hálából.⁹

Szintén bécsi közvetítéssel jutott el a pócsi kép tisztelete német földre is. A
baden-badeni plébániatemplom egyik oldalkápolnájában áll az az epitáfium,
amelyet a pócsi ikont mintázó domborművel díszítettek, alatta a következő fel-
irat olvasható: *Wahre Abbildung Unser Liben Frauen so zu Betsch¹⁰ in der Ober
Ungarn geweinet 1696.* [1. kép] A további feliratokból azt is megtudjuk, hogy a
sírkő az 1702-ben 41 évesen elhunyt Franz Wolfgang Hornus emlékére állíttatott,
aki életében még misealapítványt is tett lelke üdvéért. Ugyanebben a kápolná-
ban a szemközti falon a pócsi kegyképnek egy hímezett másolata is megtalálható,
talán Hornus révén került ide.¹¹ Sajnos, a sírfelirat adatain kívül mindeddig más
nem tudunk a közelében nyugvóról. A faragott és hímezett másolat mindenképp
egyedi műfaji változatosságot jelent a főképp festett példányok között.

⁷ *Ibid.*, 138., 20-as jegyzet.

⁸ A 2000. évre jelent meg egy színes könyvecske, mely negyven napra szóló elmélkedést közöl a
kegyképhez kapcsolódva Máriáról: *40 Giorni con la Madonna delle Vittorie di Maserada sul Pia-
ve*, 2000.

⁹ CANDEO, P. M., *I Santuarii Mariani della Diocesi di Treviso*, Padova 1987, 74.

¹⁰ A német szövegekben, főképp a kisnyomtatványokon sokféle névváltozatban szerepel Pócs.
SZILÁRDFY, Z. – TÜSKÉS, G. – KNAPP, É., *Barokk kori kisgrafikai ábrázolások magyarországi
búcsújáróhelyekről*, Budapest 1987, kat. 169., 170., 172. BÁLINT, S. – BARNÁ, G., *Búcsújáró ma-
gyarok*, Budapest 1994, 150., 130-as jegyzet.

¹¹ Baden-Baden, Stiftkirche, É-i oldal szentély felőli első kápolnája. A sírkő felirata a kép alatti, fekvő
ovális mezőben: ALHIER RUHET DER HOCHEDEL GESTRENGE, FRANTZ WOLFGANG
HORNUS, FURSTLICHER MARGGRAVISHER GEHEIME SECRETARIUS, WELCHER DEN
XXVII DECEMBER MDCCH, IN DEN XXXI. TN IAHR SEIN ALTERS, DIESE ZEITLICHE
GESEGNET – FUNDIRT IN DIESE KIRCH, NEBEN ENEM, DES KUNSTLICHEN MIT GOLD
UND SEIDEN STICKE HALBER, COSBAHREM BILDTNUS UNSER LIEBEN FRAWEN PESH
[=Pócs], EIN CAPITAL VON DREHUNDERT GULDEN, AUS WECHEN MONATLICH
ZWEV HEILIGE MESSEN SOLLEN GELESEN WERDEN. A hímezett másolat vakkeretre húzva,
708x508 mm. Megköszönöm Endrődi Gábornak, hogy ezekre az emlékekre fölhívta a figyelme-
met és adataikat, valamint a sírkő fényképét rendelkezésemre bocsátotta. A hímezett másolat
fényképe: <http://www.bildarchiv.de>

Visszatérve Magyarországhoz az említett, főképp északi megyékben található másolatok mellett a keleti és déli területek alig ismert példái következnek. A beregszászi (Beregovo UA) plébániatemplom Mária-kápolnájában az oltár mellett függ, egy valószínűleg 18. századi másolat, amelyet az üvegezés alá helyezett művirágokkal díszített ráámában őriznek. [2. kép] Ez a barokkosan realiztikusabbá tett másolattípus máshonnan is ismert,¹² előképe az a metszet lehet, amelynek egyik, önálló kegyképpé lett példányát Karl Imfeld közli a linzi egyházmegyébe tartozó Altenfeldenből.¹³ Délebbre haladva Erdélyben is találunk másolatokat, szintén latin környezetből. A kerelőszentpáli (Sînpaul RO) Haller család temetőkápolnájában tartanak számon egy példányt, amely minden bizonnyal Haller Gábor özvegyén, a Pócsához közeli Nyírbaktán élő, és a pócsi Szűzanyát igen tisztelő gróf Károlyi Klárán keresztül került ide.¹⁴ 19. század végi másolat található a sepsikőröspataki (Valea Crișului RO) plébániatemplom oldalkápolnájában, [3. kép] amelyet a helyi plébános szerint a faluban birtokos és a templom felett kegyúri jogokat gyakorló gróf Kálnoky család valamelyik nőtagja adományozta a templom számára, akinek a kép üvege alatt fogadalmi ajándékként felfüggesztett gyűrűje is látható.¹⁵

Az eddig ismertetett példák mind latin rítusú templomokban maradtak fenn, a pócsi kegykép görög katolikus templomba került korai másolatát nem ismerem. Meg kell jegyezni viszont, hogy a Szepes megyei Nagyolsva (Olšavica SK) görög katolikus templomának Istenszülőt ábrázoló oltárképéről az 1903-as eperjesi schematizmus szerzője tudni véli, hogy azt a faluból származó és az oltárt állító, a pócsi templom építését befejező Olsavszky Mánuel püspök (1743-67) készítette és a pócsi ikon másolata. A képet nézve valóban találunk némi hasonlóságot (Jézus kéztartása, Mária nyakékei stb.), viszont számos a korabeli művészetre jellemző megoldás inkább eltávolítja az eredetitől (hatalmas virágokkal díszített ruhák stb.).¹⁶ [4. kép] Nem tudni, hogy a

¹² A szentendrei püspöki székesegyházban előkerült zászlóképen, 1750. k. SZILÁRDFY, Z., „Adatok a máriapócsi kegykép kultuszához és ikonográfiájához”, in *Máriapócs 1696 - Nyíregyháza 1996. Történelmi konferencia a máriapócsi Istenszülő-ikon első könnyezésének 300. évfordulójára, 1996. november 4-6.*, Nyíregyháza 1996, 157, 7. kép. (Újra közölve, gazdagabb képanyaggal „A máriapócsi kegykép ikonográfiájához” címmel: SZILÁRDFY, Z., *Ikonográfia-kultusztörténet, Képes tanulmányok*, Budapest 2003, 124-127.)

¹³ Vö. IVANCSÓ - IMFELD, *op. cit.*, 31.

¹⁴ Utal rá Keny Terézia és Lángi József egy baktai fogadalmi kép leírásánál: Farbaky, P. (szerk.), *Mariazell és Magyarország - egy zarándokhely emlékezete*, Budapest 2004, 353. - Károlyi Klára 1737-ben Pócsról indult máriazelli zarándoklat-fogadalmát teljesíteni (ÉBLE, G., *Károlyi Ferencz gróf és kora 1705-1758*, Budapest 1893, I. köt., 408-409.), ennek emlékére készítette a képet. A kép vászonra van festve, és felirata szerint az eredeti után készült. - Lángi József szíves közlése.

¹⁵ A kép vászonra festett, Mária és Jézus fémkoronákkal ékesítve, a kis Jézus kezében lévő virágok domborítottak. - Helyszíni megfigyelés.

¹⁶ *Olsavicza* - „Altare Ecclesiae O-is duplici imagine, sancti Nic. Ep. Attrahibili, et B. M. Virg. Pócsensi stabili, elegantae picturae ornatum est. Hoc altare munificentia et sumptibus Michaelis

schematizmus szerzője írott forrásokra, a helyi hagyományra, vagy saját megérzésére támaszkodott az adat közlésekor. A 18. századi görög katolikus oltáron, ha vannak oltárképek, akkor azok rendszerint eucharisztikus témára utalnak (Szenvedő Krisztus, Keresztrefeszítés, Pieta stb.), a *Hodigitria* egészen ritka, ami megerősítheti, hogy a szóban forgó oltáron valóban kegyképmásolatról van szó.

Görög katolikus templomokban kevésbé megszokott, hogy a kegyképmásolat oltárképpé váljon, hiszen a bizánci rítus szerint kialakított térben vagy az ikonosztázion különböző kitüntetett pontjaira (alapképsor, a királyi ajtó felett), vagy csak az oldalfalakra helyezve, esetleg különböző tartókba állítva találkozhatunk a jelentősebb ikonokkal. Természetesen vannak kivételek, a már említett Nagyolsva mellett, az ungvári (Užhorod UA) székesegyház egyik tornyának alsó szintjén kialakított Mária-kápolnában, a pócsi kegykép egy másolata önálló oltárt kapott valószínűleg a 19. század második felében.¹⁷ [5. kép]

Az ikonosztázionok alapképsorában leginkább az ősi bizánci eredetű Istenszülő képtípusok találhatók, csak ritkán fordulnak elő a katolikus megújítással nagy jelentőségre szert tett kegyképtípusok, amelyek lehetnek szintén nagyon ősi eredetűek is. Ilyen az alapképsorban több helyen is megjelenő, magyarul Havi Boldogasszonynak nevezett típus, amelynek eredetije a római Santa Maria Maggiore bazilika féltett ereklyéje, a *Salus Populi Romani* névvel illetett és a hagyomány szerint Lukács evangélista által festett ikon. A kegykép kultusza a barokk korban a jezsuitáknak köszönhetően nagyon elterjedt, másolatai

Olsavszky erectus est, cujus genitores hic in Domino requisaret." In *Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum diocesis Eperjesiensis ad annum Domini 1903*, Eperjes 1903, 159. *Súpis pamiatok na Slovensku*, Bratislava 1968, II., 421-22, az oltárt a 18. század elejére, a képet pedig a 19. századra helyezik. Az oltárkép színes reprodukciója: *Schematismus Gréckokatolíckej Prešovskej Eparchie 2004*, Prešov 2004, 97., 105. és <http://www.grkatpo.sk/schematizmus>. Az oltár állíttatójára vonatkozó adatokat közlik, de a kegyképről nem esik szó: KISS, J. – SZIKLAY, J., *A Katolikus Magyarország*, Budapest 1902. II. köt., 849. A „duplex imago” azt jelenti, hogy az Istenszülő-ikon főlhúzható, mögötte pedig a templom patrónusának, szent Miklósnak a képe látható. – Bohács Béla személyes közlése, ezúton is köszönöm.

¹⁷ A kápolna létesítéséről 1899. dec. 20-án határoztak, méghozzá az 1900., jubiláris év emlékére. Az oltárra pócsi kép másolatát Roskovics Ignáccal kívánták elkészíttetni. *Görög Katolikus Szemle* 1899. dec. 24. Mutatványszám, 5. A kápolna építése elhúzódott, bár 1901-ben már folyt a munka: *Görög Katolikus Szemle* 25 (1901) 4, a felszentelésre csak két évvel később került sor, amiről így ír a *Görög Katolikus Szemle* 16 (1903) 4: „Székesegyházunkban Püspök urunk Ónagyméltósága [Firczak Gyula] a püspöki palota felé eső torony alatt a Boldogságos Szűz tiszteletére nagy költséggel díszes fogadalmi kápolnát állíttatott. Püspök urunk gyengélkedése miatt f. hó [ápr.] 7-én Dr. Mikita Sándor prépost kanonok áldotta meg [...] s egyúttal ő mondotta benne az első szentmisét.” Görög katolikus szempontból érdekes a nyírbátori minorita templom 18. század első feléből származó ún. pócsi oltára, amely 1729-ben már készen lehetett: ENTZ, G. – SZALONTAI, B., *Nyírbátor*, Budapest 1969, 34., mivel a helyi görög katolikusok is használták, amíg nem volt saját templomuk. Ennek emlékére minden évben július 20-án görög katolikus szent liturgiát végeznek előtte.

ismertek voltak nem csak festett, hanem kisgrafikai formában is.¹⁸ A görög katolikusokat talán a Lukács-hagyomány sarkallta, hogy ikonosztázionjaikra kérjék ezt a típust. Erdélyben a füzesmikolai (Nicula RO) kegykép másolata a kolozsvári (Cluj RO) görög katolikus templom ikonosztázionján található meg. [6. kép] A pócsival szinte egy időben könnyező képet a mikolai román fatemplomból a kolozsvári jezsuiták vették magukhoz, és városi templomuk főoltárára helyezték.¹⁹ Nyilván nem lehetett véletlen, hogy a 19. század elején berendezett kolozsvári görög katolikus román templom alapképsorába ennek a kegyképnek a másolatát festették: a templomot építtető Babb János fogarasi püspök talán így kívánta érzékeltetni, hogy az a román egyesülteket illetné.²⁰ A pócsi kegykép másolatait nemigen találjuk ikonosztázionokon, bár két esetben valószínűsíthetjük, hogy a festők a pócsi kegykép másolatainak hatása alatt dolgoztak. Sejtésem szerint ide tartozik a nagykárolyi ún. Oláh templom 18. század végén, vagy inkább a következő század elején készített ikonosztázionjának Istenszülő alaképe,²¹ [7. kép] mely a beregszászi másolatnál ismertetett 18. század végi metszetelőképekre nyúlhat vissza, amit leginkább az Istenszülő maforionjának darabos redőzete és a figura szélesedő arányai tükröznek. Ugyancsak a pócsi kép távoli reminiscenciájának tűnik a bártfai múzeumban őrzött, 19. század elején készült alakkép,²² ahol az Istenszülő vonásai, a gyermek Jézus áldó kéztartása és

¹⁸ A Havi Boldogasszony kegyképről: SZILÁRDFY, Z., „A Havi Boldogasszony kegykép ikonográfiájához”, in SZILÁRDFY, Z., *Ikonográfia-kultusztörténet, Képes tanulmányok*, Budapest 2003, 96-101. A következő ikonosztázionok alapképsorában találjuk másolatait: pl. Sósfüred (Sarišsky Štiavnik SK) 18. sz. képe, in *Schematismus*, 2004, 198. Kárpátalján: Dombostelek (Ploske UA) fatemplomomának (1792) ikonosztázionján (VAVROUŠEK, B., *Církevní pamiatky na podkarpatské Rusi*, Užhorod 2004, 57. kép), (első kiadás: Prága 1929.), a templom a kijevi skanzenbe került. SYROKHMAN, M., *Churches of Ukraine Zakarpathia*, L'viv 2000, 288-289. (ukránul és részben angolul). Ilyen típusú alakkép Irotán is van a 19. század közepéről. A templom 1846-ban épült, az ikonosztázion nem sokkal lehet későbbi. SASVÁRI, L., *Irota*, Budapest 2003, 15-16. (Az ikonosztázion képe a könyvecske borítóján). Egyébként a római Görög Kollégium Szent Atanáz templomának ikonosztázionján is ennek az ikonnak a másolatát találjuk.

¹⁹ A kegykép történetéről: B. NAGY, M., *Adalékok a mikolai Mária-ikon történetéhez*, (Stílusok, művek, mesterek – Művészettörténeti tanulmányok), Bukarest 1997, 24-49.

²⁰ A templom 1798 és 1801 között épülhetett, az ikonosztáziont 1802 és 1803 között állították fel. B. NAGY, M., *Leder József építőmester (1749-1814)*, (Stílusok, művek, mesterek – Művészettörténeti tanulmányok), Bukarest 1977, 62.

²¹ A templom építéstörténete vitatott (TERDIK, SZ., *Rácz Demeter – Egy görög katolikus mecénás a 18. századból*, Szakdolgozat, PPKE HTK, Budapest 2003, 31-32.), valószínűleg 1760 és 1766 között épült (*Schematismus venerabilis cleri magno-varadiensis graeci ritus catholicorum*, Nagyvárad 1909, 253.), de még a következő évben is dolgoztak rajta (G. GYÖRFFY, K., *Kultúra és életforma a XVIII. századi Magyarországon (Idegen utazók megfigyelései)*, Budapest 1991, 75.). Az ikonosztázion építésére nincsenek adatok.

²² A kép talán Biharóról (Becherov SK) származik, és 1914-ben került a gyűjteménybe, a hozzá tartozó Krisztus alakkép már korábban. Az 1800 és 1820 közötti évekre datálják. Adatai: GREŠLIK, V., *Ikony Sarišského Múzea v Bardejova*, Bratislava 1994, 85., kat. 88. és 89. Képe: *uo.*, 62., de a képalírás mögötti zárójelben 88. helyett tévesen 80. szerepel.

a baljában tartott virág emlékeztet a kegyképre. Az utóbbi évtizedekben viszont egyházmegyénkben több helyen is találkozunk az ikonosztácion alapképsorába helyezett kegyképmásolattal. Tudomásom szerint először a mátészalkai templomban állítottak fel ilyen típusú képfalat,²³ azóta a petneházi templomban²⁴ és a dámóci szerzetesek kápolnájában is a kegykép másolata lett az alapkép.²⁵

A második pócsi kegykép több más bizánci rítusú kegyhely megoldásához hasonlóan eredetileg az ikonosztácion királyi ajtaja fölött volt elhelyezve.²⁶ A 19. század végén vagy a huszadik század első felében készült fényképeken jól láthatjuk, hogy a képet egy függöny, valamint két pléh lemezre festett angyal övezte, akik virágfüzért tartottak föléje, előtte gyertyatartók és fém szívek voltak elhelyezve. A fényképeknél néhány évtizeddel korábban nyomtatott szentképeken hasonló módon jelenik meg a kegykép, de a két angyalt nem szemből, hanem profilból látjuk, és ők nem is virágkoszorút tartanak, hanem a jobb oldali egy lángoló szívet, a bal oldali pedig virágot.²⁷ Elképzelhetőnek tartom, hogy az 1896-os nagy felújítás előtt valóban ilyen típusú angyalok vigyázták a képet, melyeknek emléke a szentképeken még sokáig tovább élt, olyannyira, hogy a nyírvasvári templom karzata alatt található Mária-képet nem csak – a pócsira emlékeztető módon – függönyök, hanem két pléhre festett angyal is keretezi, egyikük ragyogó szívet, másikuk virágot tartva kezében. [8. kép] Noha a kép nem tűnik pócsi másolatnak,²⁸ véleményem szerint mindenképp a nagy kegyhelyet igyekeztek követni keretdíszjeinek és tartozékainak kialakításakor. A lángoló szív az újkor óta a keresztény művészetben az isteni szeretet szimbóluma, de természetesen kifejezheti a hívő Isten iránti szeretetét is, így lett pl. Szent Ágoston attribútuma, vagy amint a csíksomlyói plébániatemplom fogadalmi festményén látható, a képet állíttató donátor lángoló szívet nyújt a Magyarok Nagyasszonya felé áhítata jeleként.²⁹ A szívet hozó angyal láttán óhatatlanul is

²³ A faragás Gergely József, a festés Pikó László munkája, 1989-ben szentelték fel. PIRIGYI, I. – FARKAS, J. – PAPP, A., *A mátészalkai görög katolikus egyházközség a templom felszentelésének 50. évfordulója alkalmából*, Mátészalka 1998, 79. (Színes képe a könyv külső borítóján.)

²⁴ Szintén Gergely József faragta, a képeket Zolcsák Miklós festette.

²⁵ A felépítményt Maklár Zsolt, a kegyképmásolatot Janka Gábor készítette.

²⁶ Az eredeti állapotot mutató fénykép: Borovszky, S. (szerk.), *Szabolcs vármegye*, Budapest (é. n.), 349, BACSÓKA, P., *A könnyező Máriapócsi Szűzanya csodatevő kegyképe*, Nyíregyháza (é. n.), [9].

²⁷ SZILÁRDFY, Z., *A magánáhitat szentképei a szerző gyűjteményében. II. 19-20. század*, Szeged 1997, 591. és 592. képek, a könyv szerzője a 19. század végére helyezi a saját gyűjteményében található képeket.

²⁸ Mária almát, a kis Jézus könyvet tart a kezében. Egyébként a pócsi képnek létezik olyan másolata, melyen a gyermek Jézus könyvet tart a kezében. JORDÁNSZKY, É., *Magyarországban, 's az ahhoz tartozó Részekben lévő boldogságos Szűz Mária kegyele' Képeinek rövid leírása*, Poson 1836, 108-109. (Reprint: Budapest 1988.)

²⁹ A kép kompozicionális előképeit és a donátor nevét (Salamon Imre) a szív motívum ismertetése nélkül említi: SZILÁRDFY, Z., *Barokk szentképek Magyarországon*, Budapest 1984, 29. kép kísérlő szövege.

felrémlik bennünk a pócsi zarándokok egyik kedvelt énekének refrénje: „Hoztunk neked, Szűz Mária, lángoló szívet, / oltárodra piros rózsát, kék nefelejcsét”.³⁰ A fényképeken látható angyalokat imitálták a függőnyt és virágfüzért velük együtt is pléhre festve a beregszászi plébániatemplom Mária-kápolnájának másik kegyképmásolatán, amely egyébként nem más, mint egy berámázott olajnyomat. [9. kép] Ha már az olajnyomaton tartunk, érdemes megemlíteni, hogy a baziliták által a Franklin Társulatnál kinyomtatott lap hallatlan sikert ért el,³¹ szinte minden Máriapócsra zarándokló katolikus egyházközség templomában megtalálható volt (görögben és latinban egyaránt), gyakran a hívek otthonaiban is. Kárpátalján sokszor az eredetijének elhelyezését megidézve a királyi ajtók fölé illesztették,³² függönyökkel, néha még pléh angyalokkal is kísérve.³³ Erről a nyomatról festett másolatok is készültek, pl. az óbudai Szent Flórián-kápolna számára.³⁴

Olyan ikonosztázion is létezik, amelyet már eleve a pócsi mintájára, a középpontjában egy Mária-kép befogadására alkalmas részlettel alakítottak ki. A nagypeleskei (Peleş RO) templom 1907-ben fölszentelt ikonosztázionjáról a készítő műintézet lapjában említik, hogy az új építmény egy régi Mária-kép elhelyezésére is alkalmas lesz.³⁵ Ez a megjegyzés azért is különös, mert a behelyezett ábrázolás semmivel sem tűnik öregebbnek a többi képnél. Az Istenszülő-kép a *hodigitria* típusba tartozik, koronákkal ékesítve. [10. kép] A gyermek Jézus áldó mozdulata emlékeztet a pócsi kegyképre, noha talán más mintát követtek. A képet övező dekoráció kialakításakor viszont itt is Pócs hatása alatt álltak: A függöny és a fogadalmi ajándékok mellett gyertyatartókat és egy fém szívet helyeztek eléje.

A 19. század végén és a következő század elején különösen a Réтай és Benedek Műintézetnek köszönhetően a körmenetek és így a pócsi búcsújárás fontos kellékeként terjedtek el az általában négy lány által hordozott körmeneti képek. A pócsi kegykép másolatai többféle változatban bukkannak föl rajtuk: a felöltöttetett kegykép mellett, mint amilyen pl. a nyíradonyi,³⁶ [11. kép] megta-

³⁰ A „Jertek, hívek, köszönteni” kezdetű ének. In *Máriapócsi zarándokok éneskeskönyve*, Nyíregyháza 1991, 33.

³¹ Reprodukciója: BACSÓKA, *op. cit.*, [3]

³² Pl. Szeklence (Szokirnyitszja UA), Salánk (Salanki UA), in SZACSVAY, I. – SZACSVAY, P. – LEGEZA, L., *Kárpátalja*, Budapest 1990, 115. és 220. kép.

³³ Pl. a Bereg megyei Bilkén (Bilki UA).

³⁴ K. Imfeld tévesen 18. századnak tartja, talán a szép neobarokk keret tévesztette meg. IVANCSÓ – IMFELD, *op. cit.*, 23-25.

³⁵ Az ikonosztázion tervrajzát is közlik (kicsit eltér a megvalósulttól), majd idézik Gönczy Antal paróchus köszönőlevelét. A Mária-képről nincsenek pontos adatok. In *Egyházi Műipar* 4 (1907) 44-45.

³⁶ Ezeket a hordozható Mária-képeket a budapesti Réтай és Benedek Műintézet gyártotta nagy mennyiségben. Az adonyiéhoz hasonló keretépítményi típus már 1903-ban feltűnik a katalógusukban, „Hordozható Mária képek görög katolikus rítus szerint” felirattal. In *Egyházi Műipar* 7

lálhatjuk az egyszerűbb változatot is, mint a nyírbélteki templom példányán. [12. kép] Egyébként a típusok efféle kettőssége jellemezi a kisgrafikai ábrázolásokat is: A 18. században rendszerint a borítások nélküli, maximum a koronákat feltüntetető metszetek voltak elterjedve,³⁷ míg majd kétszáz évvel később, főképp a 19. század vége felé az öltöztetett képet mutató változatokat kedvelték a nyomatokon.³⁸ A kettő közötti átmenet a nagykarolyi ún. Orosz templom zászlóképe, amelyen a csak koronával ékesített kegykép mellől a függönyöket, gyertyatartókat és a bádog szívet az öltözékekkel ellentétben nem hagyták el. Két különböző típust közöltek a század elején a Szűz Mária patronátusa alatt álló munkácsi egyházmegye Schematizmusában is. Az egyházmegye akkori és egykori fennhatósága alatt álló területeken található kegyképeket reprodukálták a könyvek címlapja mellett a pócsit kétszer is: az első kép egy rézmetszet, amelyen Mária és Jézus koronát visel, egyébként nagyjából híven követve az eredeti kép vonásait;³⁹ [13. kép] a másik egy eddig nem említett sokszorosítási technikával készült „másolat”, vagyis fénykép, amely különös jelentőséggel bírhat a harmadik könnyezés tiszteletére rendezett konferencián, hiszen időben közel áll az eseményhez (1908-ban publikálták), amely jól mutatja számunkra a kegykép akkori állapotát, a százados tiszteletnyilvánításoktól összemósódott finom vonásokat.⁴⁰ [14. kép]

Természetesen sok másolatról nem beszéltem, és még biztosan számos ismeretlen darab létezik hazánkban és külföldön is. Nem beszéltem külön a bazilita monostorokon keresztül létesült filiációkról (Bikszád, Husztbaranya),⁴¹

(1903) 8. Ehhez hasonló másolat Felsősomon (Drienica SK) is található, valószínűleg ugyanezen cég gyártmánya. *Schematizmus Gréckokatolicej Prešovskej Eparchie 2004*, 132.

³⁷ SZILÁRDFY – TŰSKÉS – KNAPP, *op. cit.*, kat. 168-171.

³⁸ SZILÁRDFY, *A magánáhitat szentképei*, 591. és 592. képek.

³⁹ *Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum diocesis Munkacsensis ad annum Domini 1899*, Ungvár 1899.

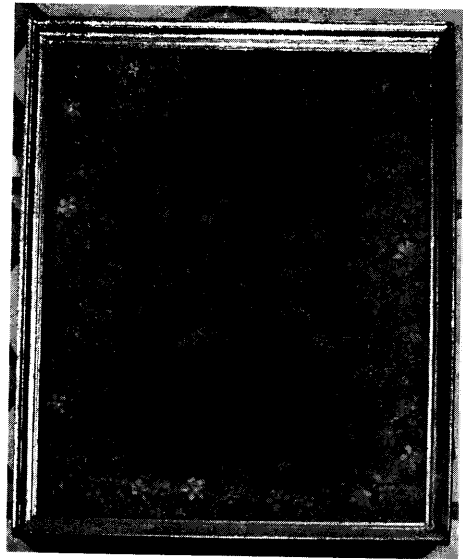
⁴⁰ *Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum diocesis Munkacsensis ad annum Domini 1908*, Ungvár 1908. Ebből is látszik, hogy a Franklin társulatnál készített nyomat erősen „retusált” volt, de ez áll pl. az 1984-ben publikált görög katolikus énekeskönyvekben közölt fotóra is. *„Dicsérvétek az Urat”*, Budapest 1994.

⁴¹ Ilyen Husztbaranya (Baranyova UA), ahol az 1948-ban bezárt kegyhelyen a rendszerváltás után az újranytáskor a pócsi kép másolata lett a királyi ajtó felé helyezve. DUDÁS – LEGEZA – SZACSVAY, *op. cit.*, 23, 58-59. kép. Szerintem ilyen filiáció Bikszád (Bixad RO) is. A templom 1769 és 1771 között épült – Rusu, A. (et alii, red.), *Dicționarul Mănăstirilor din Transilvania, Banat, Crișan și Maramureș*, Cluj-Napoca 2000, 72. –, bár Szirmay csak annyit említ, hogy 1769-ben kezdték a munkálatokat (SZIRMAY, A., *Szathmár vármegye fekvése, története, és polgári esmérete*, Buda 1810, II. köt., 333.) A kegykép készítése kora ismeretlen, de az biztos, hogy a 19. század első felében már voltak rendszeres zárandoklatok. Beszámoló erről: Magyar Szion, 1838, 91. A kegykép eredetileg itt is az ikonosztázionon lehetett. A mai berendezés teljesen új, és a román hagyományoknak megfelelően a szólea elé helyezett tartóban van kihelyezve az Istenszülő alakkép elé a kegykép. Régi installációját mutathatja a Szilárdfy Zoltán gyűjteményében található szentkép. SZILÁRDFY, *A magánáhitat szentképei*, II. 594. kép.

melyek a kép másolatai körül gyakran önálló kegyhelyekké fejlődtek, az újkori határmódosításokkal szétszakított területeken is Pócsot jelentve az ide már különböző nehézségek miatt el nem jutó hívek számára. Egyben világosan mutatják, hogy mi a másolatkészítés lényege: Jelenvalóvá tenni a szent hely kegyelmi kisugárzását a szentélytől és az ősképtől távol is.

1. kép Baden-Baden, Stifkirche,
epitáfium részlete (Endrődi Gábor)

2. kép Beregszász, rk. plébániatemplom,
Mária-kápolna, kegyképmásolat
(Mordovin Maxim)